

**A DÉLVIDÉKI REFORMÁTUS KÖZÖSSÉGRŐL
A REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE 1931–1944 KÖZÖTT MEGJELENŐ
LAPSZÁMAIBAN**

PETHEŐ ATTILA

ABSTRACT

As a creative village pastor, Béla Csekes maintained excellent foreign relations for the benefit of his fellow pastors suffering grievances. He spoke several languages. He visited America, Canada, served in Bečej (Óbecse), Hungary, then returned to his narrower homeland. My aim is to build public awareness for his life-work, to make known the periodical called Református Világszemle (Reformed World Review), published by him, from which we can get an excellent picture of the situation of the Reformed Church in the 1930s, not only overseas, but also in South Slovakia, Transylvania, North Serbia and Croatia. It also reports extensively on the situation of the Reformed Church and its members living in Kingdom of Yugoslavia.

BEVEZETÉS

Dolgozatomban egy hétköznapi lelkésznek a világ magyarságát összekovácsoló vállalkozásán keresztül adok ízelítőt abból, hogy a Trianon utáni időszakban létezett folyamatos párbeszéd az egymástól elszakított régiókban élő nemzetrészek között. Ennek ékes bizonyítékát találjuk a Református Világszemle hasábjain, ahol hírt adtak egymás életéről a református magyarság tagjai. Ennek a párbeszédnek, hála a

felvidéki lelkésznek, része lett a délvidéki reformátusság is, amelynek akkori életébe így az utókor is némi betekintést nyerhet.

CSEKES BÉLA ÉS A REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE

Csekes Béla 1881-ben született Búcsón. Középiskolába a budapesti református főgimnáziumba járt, annak ellenére, hogy családja nem volt kifejezetten módos. A teológiát Budapesten kezdte, majd Torontóban és Auburnban végezte.¹ Az 1900-as évek elején Nyugat-Kanadába megy. Teológusként a Missziós Tanács a szünidőben misszionáriusnak küldte. A magyar „Otthon” telepen a feladata a családok látogatása és az evangélium hirdetése volt. A telep Winnipegből északnyugatra, Yorkton mellett feküdt, iskolája és postája is volt. A szomszédságában német, indián és rutén telepek voltak. A látogatásai során mindenütt örömmel fogadták, énekeltek, a Bibliából olvasott fel részleteket és imádkozott magyarul. Vasárnaponként gyermekeket tanított, és istentiszteletet tartott az „Otthon” 10-11 családjának.² Ezután Kanadában maradt missziós lelkésznek, majd az Egyesült Államokba költözött. Szolgált az ismert kanadai magyar településen, Békevárban is, ahol több száz földműves magyar református kapott letelepedéshez földet.³ 1908-ban már az észak-amerikai Alphán volt lelkész.⁴ 1909 tavaszán Phoenixville-ben választották lelkésznek, ahol két és fél évig szolgált. A gyülekezet pénzügyi helyzetét stabilizálta a visszaemlékezések szerint „szelíd lelkű s angolnyelv tudású” lelkész.⁵ 1911. június 28-án New Yorkban phoenixville-i lelkészként egyike volt annak a kilenc lelkésznek, akik megalkotották az Amerikai Keleti Magyar Egyházmegyét.⁶ Nem tudni, hogy milyen okból kifolyólag (csupán azt tudjuk, hogy New Brunswickban 1912 novemberében már nem vett részt az egyházmegye következő gyűlésén), de 1912-ben a Dunameléki Református Egyházkerületbe kérte bekebelezését, ahol segédlelkésznek iktatták be, és utazó segédlelkész lett öt hónapra.⁷ Ez idő alatt a Mátra aljától egészen Óbecséig beutazott minden fellelhető református szóránközséget. Az óbecsei gyülekezet helyzetének rendezése az ő nevéhez fűződik, hiszen felhívta a figyelmet a gyülekezet vagyonára és arra, hogy melyik közeli lelkész lenne a legalkalmasabb a lelki gondozásukra.⁸ Hazatértében segített, hogy Gulyás Lajos dunaradványi lelkész lemondott a lelkési állásról, és 1914. december 14-én őt választották meg a helyére.⁹ Szapra úgy került Csekes, hogy Gáspár József szapi lelkészt meghívta a kulcsodi gyülekezet, így a szapi lelkési hely megüresedett, amit Csekes Béla választás útján foglalt el 1928. március 12-én.¹⁰ Csekes lelkési pályája Szapon kezdett kiteljesedni, ahol egészen 1964-es haláláig szolgált.

1931-ben itt kezdte kiadni a *Református Világszemle* című lapot, amelyet a Komáromi Református Egyházmegye is támogatott, így el tudta juttatni azt az egyházmegye összes egyházába és leányegyházába.¹¹ Már az első számban rendhagyó írásokat

közölt, hiszen nem csupán a csehszlovákiai magyarság helyzetével foglalkozott, hanem kitekintett az erdélyi és a délvidéki egyházak életére is, sőt foglalkozott a franciaországi, amerikai és kanadai magyar reformátussággal is.¹² Az első számot 2000 példányban jelentette meg, amelyből 1000 példányt küldött Felvidéken kívüli területekre.¹³

AZ 1930-AS ÉVEK DÉLVIDÉKE A REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE HASÁBJAIN

Természetesen a Jugoszláv Királyságban élő reformátusok helyzetével is foglalkozik a lap. Az újság terjesztését Délvidéken a Magvető Feketicsben székelő kiadóhivatala bonyolította. Nagy segítségre lelt Csekes a délvidéki hírek esetében Ágost Sándor püspökben, akivel útjaik először valószínűleg a budapesti református teológiai akadémián keresztelték egymást. Ágoston főesperesként, majd 1933-tól püspökként erős diakóniai munkát végzett, a feketicsi árvaházat egészen 1947-ig működtette, elindította a Keresztyén Ifjúsági Egyesületet, és új gyülekezeti énekeskönyvet jelentetett meg. Ő volt az, aki tulajdonképpen lefektette, majd megerősítette a délvidéki református egyház alapjait. Főesperessége alatt, 1930-ban fogadta el a jugoszláviai parlament az első egyházügyi törvényt, s hagyta jóvá az állam az általa és munkatársai által kidolgozott egyházi alkotmányt 1933-ban.

A *Református Világszemle* 1931–1934-ben megjelenő 12 lapszáma közül hatban közöl terjedelmes írást a Délvidékről. Ebben az időben még a jugoszláviai református egyház háromnegyed része magyar, míg egynegyed része német ajkú volt. Ágoston Sándor főesperes szerint az egyház államhoz való viszonya egyre barátságosabbnak mondható. A protestáns felekezetek tagjai nem tanulhatnak a korabeli törvények szerint az anyanyelvükön vagy az istentisztelet nyelvén. Az 1930. április 16-án megjelent törvény a protestánsok számára biztosítja a szabad vallásgyakorlást és az önrendelkezés jogát, sőt az erkölcsi mellett anyagi támogatást is biztosít a reformátusságnak. Ráadásként ugyanebben az évben I. Alekszandar király Ágoston Sándort a Szent Száva rend II. osztályával is kitüntette, emellett június 17-én megalakult az országos református zsinat is.¹⁴

Az egyházban ifjúsági és belmissziós munka is folyt. 1700 példányban jelentették meg *Magvető* című egyházi lapjukat, a német nyelvűt 900 példányban. Az 1922-ben, gyülekezeti adományokból épített árvaházuk is működik. Külföldi kapcsolataik is kiválóak ebben az időben, hiszen a főesperes a Presbiteri Világsszövetség bostoni kongresszusán vett részt, míg az amerikai Lancasterben, a párizsi teológián és a strasbourgi teológián egy-egy délvidéki ösztöndíjas tanulhat. A jövődől elkészítik a kolozsvári teológiai akadémián tanulnak leginkább.¹⁵

1932-ben szintén Ágoston Sándor ír az akkori Jugoszlávia területén élő reformátusság történetéről. Ebből megtudjuk, hogy a Jugoszláv Királyság Református Keresztyén Egyházában 54 egyházközség működik, a rendes lelkészek száma 54, míg a segédlelkészeké 11. Az országban 65 751 református él. A gondot a főesperes szerint leginkább az jelenti, hogy hatalmas területen szóródnak szét az egyház-közösségek, további probléma, hogy rendkívül szerény az általában 4-5 gyereket nevelő lelkészek megélhetése az évi 200-300 dollárnak megfelelő fizetésből. Mindezek ellenére vasárnapi iskola 34 gyülekezetben működik 1710 gyermekkel, ifjúsági egyesület 18 gyülekezetben 873 fiatalal, ezenkívül bibliakör 23 gyülekezetben 1026 taggal. A magyar egyházi lap példányszáma is emelkedett.¹⁶ 1933-ban a főesperes a Trianon óta eltelt munkát értékeli, amikor leírja, hogy sokáig a törvényhozást hivatalos zsinat nélkül kellett megoldaniuk, s az ébredési mozgalmuk a kunhegyesi és a péceli konferenciákkal kezdődött, a szellemi muníciót pedig a tíz éven keresztül a minden lelkészhez eljuttatott *Kálvinista Szemle* és *Reformáció* folyóiratok adták. Sokat jelentett, hogy bekapcsolódhattak a Presbiteri Világszövetség munkájába, a legnagyobb segítség pedig az Egyesült Államok Református Egyházának támogatása volt, amellyel öt éven keresztül 400-600 dolláros éves fizetéssel egy belmissziós lelkészi állást tarthattak fenn.¹⁷ Ebben az évben 37 egyházközségben 2689 gyermek látogatta a vasárnapi iskolákat, így az elemi iskolai tanulók több mint feléről elmondható, hogy látogatja a vasárnapi iskolát. Nem elhanyagolható az ifjúsági munka, amelynek keretében már 1224 fiatalal foglalkoznak ekkor, a szórvány gondozását pedig a Baldácsy-alapból biztosította a dunamelléki egyházkerület. Viszont annak ellenére, hogy lemondtak arról, hogy a jugoszláv kormányon keresztül nemzetközi bíróságon pereljék vissza a református egyházi vagyont a magyarországiaktól, a másik két egyházkerület semmivel nem támogatta a délvidéki reformátusságot, pedig a Baldácsy báró által létrehozott alapítvány jövedelméhez nekik is joguk lett volna.¹⁸ Sajnálatos módon 1933-ra az 1920-as évek elején működő 35 református iskolából csak két egyházközségben maradt felekezeti iskola.

1934-ben Csekes több oldalon közli az 1930. április 16-án kelt törvényben kihirdetett Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház alkotmányát. (Tudni kell, hogy ezekben az időkben a csehszlovákiai magyar reformátusoknak még nem volt az állam által elfogadott alkotmánya.) A következő számban pedig a Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház országos vezetőinek a névsorát, Ágoston Sándor püspöki adminisztrátor és dr. Kurucz Henrik gondnok életrajzát, valamint fényképét hozza a lap. Dr. Kurucz és Ágoston között vélhetően kiváló volt a kapcsolat, hiszen középiskolai tanulmányaikat egy időben végezték Kecskeméten, majd igaz, hogy más-más irányban, hiszen Kurucz jogot tanult, de Budapesten is együtt diákoskodtak. (Kurucz Henrik 1933-ban lett országos gondnok.)

Ami viszont ennél is tiszteletreméltóbb, hogy az összes egyházmegye (keleti, nyugati, északi és déli) vezetőjének nevét, illetve az esperesek (Gachal János, Stadler Géza, Dévay Lajos, Weimann Péter) és gondnokok (dr. Szabó Lajos, dr. Hettesheimer Imre, Lukácsy István, dr. Krenrich János) életrajzát és fényképeit is közli a *Református Világszemle*.¹⁹ Gachal János, a keleti egyházmegye esperese Heves megyében született, majd szatmárnémeti segédlelkészkedés és vallástanári pálya után került 1908-ban Délvidékre. Dr. Szabó Lajos egyházmegyei gondnok Léván született, majd a budapesti jogi tanulmányai után szülőföldjére került főispáni titkárnak. Innen 1900-ban nevezték ki Délvidékre, és Versecen lett járásbíró, törvényszéki, majd táblabíró.

Stadler Géza, a nyugati egyházmegye esperese Veszprém megyében született, Budapesten és Rómában tanult, majd lelkésztanárként 1910-ben került az egyházmegyébe. Dr. Hettesheimer Imre egyházmegyei gondnok Zomborban született, majd budapesti és jénai tanulmányai után, 1916-tól praktizált szülővárosában ügyvédként. Dévay Lajos, az északi egyházmegye esperese Bereg megyében született, a tanulmányait Budapesten végezte, majd 1918-ban került véglegesen Bácskossuthfalvára lelkésznek. Lukácsy István, egyházmegyei gondnok Hajdúböszörményben született, iskoláit Késmárkon, Eperjesen és Budapesten végezte, és ezután lett Zomboron törvényszéki bíró.

Weimann Péter, a déli egyházmegye esperese Verbászon született, Kolozsváron végezte a teológiát, majd hétévi verbászi segédlelkészi szolgálat után, 1915-ben lett rendes lelkész ugyanott. Dr. Krenrich János egyházmegyei gondnok Verbászon született, majd Kolozsváron végzett orvosként. 1913-tól Cservenkán körzeti orvosként praktizált.²⁰

A lap IV. évfolyamának 1. számában a jugoszláviai keresztyén egyház keleti egyházmegyéjéről Gachal János esperes írt (akinek elődjét, Gachal Jánost 1922-ben az ország területéről kiutasították), aminek tíz anyaegyháza volt, de ebből három (Belgrád, Kevevára és Versec) lelkész nélkül a pancsovai egyházhoz volt beosztva. A gyülekezetekhez mindösszesen 9409 fő tartozott. Vass Antal pancsovai lelkész keze alatt a belgrádi istentiszteleteken, amit az evangélikus templomban tartottak, vasárnaponként 80–100-an vettek részt. Az esperes leírása szerint 1934-ben még Belgrádtól közel 500 kilométerre délre, Sopotban is volt református fiók gyülekezet, ahol Úrvacsorát is osztottak. Pancsovában 500 főre tehető (ezek közül 200 volt a magyarul imádkozó német) ekkor a reformátusok száma, akik, mivel a hivatalnokok és az értelmiségiek nagy része Trianon után elköltözött, jórészt napszámosok és alkalmazottak voltak. Debaljača (Torontál-Vásárhely vagy Kövéres) volt az egész keleti egyházmegyében a legnagyobb református gyülekezet a maga 4475 lelkével. Az itteni templomot tartották a Délvidék legszebb református templomának. Az esperes, aki debaljačiai lelkész is, ekkor azt írja, hogy az ottani földműves

magyarságért nem kell aggódni, hiszen még a szomszédos szerb községek határában is övék az összes föld.²¹

Apostol János református lelkész Délvidékről szakadt Brazíliába a magyar református egyház megbízásából. Azonnal segítségére érkezett Ágoston Sándor püspök 1932-ben. Egy olyan névsort bocsátott Apostol rendelkezésére, amiben a Brazíliába gazdasági okokból kivándorolt hívek nevei szerepeltek. A lelkész kiemelte, hogy a braziliai református egyház számára rendszeresen gyűjtött perselypénzt a feketicsi gyülekezet.²²

Érdekesség a lapban megjelentetett lista a Jugoszláv Királyság Református Keresztyén Egyházában nyomtatásban megjelent kiadványokról. A felsorolásban 1929 és 1937 között megjelent 22 kiadvány címe szerepel.²³

1938-ban az 1937-es jugoszláviai református püspöki jelentés kivonatát közli Csekes, amiből megtudjuk, hogy 55 890 lélek gondozását 35 lelkész, 4 helyettes lelkész, 7 segédlelkész és 7 lévita végzi. A délvidékiek közül 6 teológus tanul külföldön, de kiderül az is, hogy 1942-ben egy teológusuk sem fog végezni. A püspök súlyos lelkészhiányt vizionál ekkor. Jó hírekről is tudósít azonban, amikor leírja, hogy bevezették a családlátogatást, az ifjúsági munka keretein belül Lévai Dezső, az ifjúsági munkabizottság elnöke 30 gyülekezetet látogatott meg. Az egyház ifjúsági nyári tábor létesítése céljából Palics (Paicsnak írják tévedésből) fürdőn telket is vásároltak.²⁴

Ágoston Sándor püspök az 1939-ben megjelenő számban már név szerint is említ személyeket. Az egyházban három felekezeti tanító működik: Záké János és Záké Jánosné Kórógyon, Schneider Helén Becsmenben, illetve vallástanítóból kettő van: Ferencz János Novi- és Sztariszivávon, illetve Kniesel Károly Torzsán. Szerepel három állandó kántor neve is a püspöki beszámolóban: Facsar Sándor Sztáramoravicáról, Spániei Árpád Rétfalváról és Vitkay Gyula Debeljácsáról. A teológushallgatók neveit is megörökíti a lap. Röhrig Gottfried és Balla Sándor kápláni vizsgát tettek, és az 1938-as évet külföldi ösztöndíjasként töltötték. Kolozsváron a teológián Bíró László, Buda József és Kocsis Antal harmadévesek, míg Achs Károly és Hodossy Imre elsőévesek ekkor (ahogy Löwenberg Béla is, aki Párizsba kapott ösztöndíjat). Gara József ekkor tett első lelkészképesítő vizsgát, és Pancsevón működött segédlelkészként. Örömmel ír arról Ágoston püspök, hogy Gara beiratkozott a protestáns teológiára Belgrádban, ami azért hasznos a nemzetresz számára, mert lesz közöttük valaki, aki megismeri az ortodoxiát, és kapcsolatot tud ápolni a pravoszláv egyház vezetőivel is.²⁵ Kiemelten ír az ifjúsági munkáról, ahol 1242 fiatallal foglalkoznak, de sikeres a 767 tagot számláló egyházi énekkarok és a 983 nő által látogatott bibliakörök munkája is. Az esperesi jelentések szerint közel 600 szegényt és 53 árvát segíyeznek ebben az időszakban a gyülekezetek. A *Református Világsemlé* oldalain tudomást szerezhethetünk arról is, hogy Verbászon diakonissza

anyaház működik Göhring Gotthold vezetése alatt, de 1939-től a ház református főnöknője elhagyta a munkahelyét, és pótlása fejtörést okozott a közösségnek. A *Magvető* című lapnak több mint 50 előfizetője volt, és a presbitériumok 782 taggal működtek Délvidéken. Az államtól érkezett 402 000 dinár államsegély, ami nem volt elég az egyház költségeinek fedezésére. Az egyházi ingatlanok állaga stagnált, de örömteli, hogy Nagyikindán Horváth Lajos és Sipos József két harangot ajándékozott az egyházközségnek. 1938-ban Bruckner Józsefné (szül. Mihályfalvi Forgon Erzsébet) a vinkovcei református templom és imaház céljaira adományozott az országos egyháznak 30 000 dinárt, amiből az Vinkovcin egy házat vásárolt.²⁶

A Délvidék felszabadítása váratlanabban és gyorsabban történt, mint a Felvidéké. A délvidéki magyar reformátusok lélekszáma kevesebb (38 430 fő), mint a komáromi egyházmegyéé, de azért hitüknek az egész világon híre ment – írja Csekes Béla 1941. júliusában. Kiemeli, hogy Ágoston Sándor püspök képes volt arra, hogy egy egyházba terelje a magyar, német, horvát és cseh reformátusokat, és a nemzetiségi kérdést teljes egészében kikapcsolja az egyházon belül. Fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a jugoszláv államnál a püspöknek sikerült kivívnia, hogy a református egyházat önálló egyházként ismerjék el. Sikerének tekinti azt is, hogy a nemzetközi protestáns világ szellemi és anyagi támogatását egyaránt sikerült megszereznie az egyházi vezetőknek.²⁷

A lapban helyet biztosítanak a Julián Iskola Egyesület beszámolójának is, amiben arra találunk utalást, hogy az egyesületnek vagyonbeli követelése is van Szerbiával kapcsolatban. Az egyesületnek ugyanis iskolái voltak Jugoszlávia területén. Az egyesületnek a feladata egyébként világszerte az volt, hogy iskolákat, vasárnapi iskolákat működtessen – írta dr. Petri Pál, az egyesület másodelnöke.²⁸

Egy 1942-ben íródott brazíliai beszámolóból tudjuk meg, hogy ekkor Keck Zsigmond cservenkai lelkész volt a legrégebben szolgáló református lelképásztor Jugoszláviában. Erről úgy szerzünk tudomást, hogy Apostol János brazíliai lelkész arról ír, hogy Brazíliába visszatérve Keck Herminát, mint feleségét vitte magával.²⁹ Később Csekes Apostol Jánosnéval való levelezésére hivatkozva erősíti meg mindent.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányomban fontosnak tartottam rámutatni arra, hogy Csekes Béla szemüvegén keresztül miképpen láthatta a felvidéki és a világ magyar reformátussága a délvidéki helyzetet. Olyan neveknek jutunk a birtokába, amelyek teljes feldolgozása – úgy hiszem – még várat magára. A kor délvidéki történéseiről kevés szakirodalom áll a rendelkezésünkre, leginkább a helytörténeti munkák szólnak a korszakról.

Tanulmányommal bízom benne, hogy felkeltem az érdeklődést, és ráirányítom a figyelmet a korszak délvidéki reformátusságának történetére.

A Selye János Egyetem fiatal kutatók és doktoranduszok számára meghirdetett pályázat (2024) támogatásával.

JEGYZETEK

- 1 *Auburn Theological Seminary Catalogue 1916-17*. New York, 391.
- 2 Református Világszemle, I. évf. (1932) 3. sz. 143.
- 3 Kanadai Magyar Hírlap, 2018. V. 31.
- 4 Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára. Összeáll.: Takaró Géza, Komjáthy Ernő, Böszörményi M. István. 1929. 23.
- 5 Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára. Összeáll.: Takaró Géza, Komjáthy Ernő, Böszörményi M. István. 1929. 117.
- 6 Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára. Összeáll.: Takaró Géza, Komjáthy Ernő, Böszörményi M. István. 1929. 27.
- 7 A Dunamelléki Református Egyházkerület 1912. november 2-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1912. 274.
- 8 A Dunamelléki Református Egyházkerület 1913. október hó 18-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest 1913. 327.
- 9 Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről. Összeállította: Gyalóky László egyházmegyei főjegyző, 1915. 8.
- 10 Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1927. évi augusztus hó 23. napján tartott rendes közgyűléséről. Összeállította: Soós Károly egyházmegyei főjegyző, 1927. 38.
- 11 Dunántúli Protestáns Lap, XLIII. évf. (1932) 38. sz. 150.
- 12 Dunántúli Protestáns Lap, XLII. évf. (1931) 45. sz. 214.
- 13 DREL Fond: I.2., 25. doboz, 60/1931. sz. levél a püspöknek
- 14 Református Világszemle, I. évf. (1931) 1. sz. 32.
- 15 Református Világszemle, I. évf. (1931) 1. sz. 35.
- 16 Református Világszemle, I. évf. (1932) 3. sz. 120.
- 17 Református Világszemle, II. évf. (1933) 2. sz. 65.
- 18 Református Világszemle, II. évf. (1933) 2. sz. 69.
- 19 Református Világszemle, III. évf. (1934) 3. sz. 105.
- 20 Református Világszemle, III. évf. (1934) 3. sz. 107.
- 21 Református Világszemle, IV. évf. (1934) 1. sz. 35.
- 22 Református Világszemle, IV. évf. (1934) 1. sz. 38.
- 23 Református Világszemle, VI. évf. (1937) 4. sz. 189.
- 24 Református Világszemle, VII. évf. (1938) 2. sz. 83.
- 25 Református Világszemle, VIII. évf. (1939) 3. sz. 123.
- 26 Református Világszemle, VIII. évf. (1939) 3. sz. 126.

- 27 Református Világszemle, X. évf. (1941) 3. sz. 98.
28 Református Világszemle, XI. évf. (1942) 3. sz. 121.
29 Református Világszemle, XII. évf. (1943) 1. sz. 26.